

TL 2037 Türklerin Moğol ve Tunguz Kökenli Komşuları

Öğretim Üyesi: Dr. Öğr.Üyesi Mustafa Can Teziç

8. Hafta.

Evenk Toplumunda Sosyal Dönüşüm

Evenk'lerin Rus Hâkimiyetine Girmeleri (I)

Evenkler tarihleri boyunca farklı gruplar ile aynı coğrafyayı paylaşmışlar ve bu paylaşım neticesinde kimi zaman farklı gruplar ile alış veriş içerisine girmişler kimi zamansa bu gruplar ile çatışmışlardır. Bunun yanı sıra Rusların Sibirya'ya girmeleri ile birlikte Evenkler Ruslar ile de komşu olmuşlardır. Fakat bu ilişki kimi zaman barış kimi zaman çatışmalara yol açsa da uzun bir süreç içerisinde Evenk toplumunda derin bir dönüşüme yol açmıştır.

Evenklerin farklı kavimler ile girmiş oldukları ilişkiye daha yakından bakılacak olursa, Evenlerin farklı bölgelerde komşu oldukları grupların başında Yakutlar gelmektedirler. Yakutlarla kürk, at eti veya demir eşyalar başta olmak üzere karşılıklı ilişkide olan Evenkler aynı zamanda Yakutlar ile ciddi çatışmalara da girmişlerdir. Özellikle Yakutların Lena nehri havzasında Evenklerin yaşadıkları bölgelere yayılmaları Evenkleri farklı bölgelere göç etmeye zorlamıştır. Bu hareketlerin başında Mançurya'ya geyik yetiştiricisi Evenklerin göç etmesi örnek olarak verilebilir.

Buryatlar ise Evenklerin ilişkide olduğu başlıca gruplardan bir diğeridir. Buryatlar ilede demir, hayvan, ekmek – darı, kumaş ve süs eşyaları gibi tüketim maddelerinin değişimi dışında yer yer çatışmalar yaşanmakta idi. Öyle ki Ruslar bu Baykal bölgesine gelmeden evvel Evenkler, Buryatların idaresi altında

yaşamakta idiler. Rusların bu bölgeye gelmeleri ile Evenler Buryat idaresi altından çıkmışlardır.

Amur bölgesinde yaşayan Evenler ise Mançular ile hem ticari hem de politik ilişkiler içerisinde idi. Mançular ile un, votka, Çin kumaşı, kapkacak ve süs eşya karşılığında kürk ve et değişiminde bulunan Evenler, yine Rusların bu bölgeye gelmeleri ile birlikte Ruslar ile birlikte Mançular ve Moğollara karşı savaşmaya başlamışlardır.

Sonuç olarak Evenler komşusu oldukları gruplarla gerek dosthane ilişkiler geliştirmişler, gerekse komşuları ile çatışmışlardır. Fakat bu etkileşim Evenlerin yaşam tarzlarında köklü değişimlere veya sosyal sarsıntılara yol açmamıştır.

Diğer taraftan, Rusların Sibiryayı işgali Evenler için bir dönüm noktası olmuştur. 1606 – 1648 yılları arasında Rus tüccarların ve Rus Kazaklarının başta Yenisey, Angara, Taz, Nijneya Tunguzka, Podkamenaya Tunguzka, Vilo, Lena havzalarını ve Pri-Baykal ve buna müteakip Za-Baykal bölgelerine hâkim olmaları ve bu bölgelerde Çar adına vergi toplamaya başlamışlardır.

Bu süreç içerisinde öncelikle Evenler ve Ruslar arasında sert çatışmalar çıkmış, fakat çatışma ortamı farklı Evenk boylarından rehineler alınması ile bastırılmıştır. Böylelikle Kazak Atamanına ödenen vergi bir şekilde garanti altına alındığı gibi aynı zamanda Evenlerin Ruslar ile iyi geçinmeleri de zorla sağlanmıştır. Çatışmaların yanı sıra zaman içerisinde iki grup arasında ticarete başlamış ve kürk karşılığında Evenler bölgeye gelen Rus tüccarlardan bez, kalay, bakır, demir, kazan, balta, bıçak gibi malzemeler almaya başlamışlardır.

Ruslar ile gelişen ticaret ve görece modern bir yapıya sahip olan Rus Çarlığının bölgeye yerleşmesi ile Evenk – Rus ilişkileri de değişmeye başlamış. Özellikle XVII yüz yılsonu ve XVIII yüz yıllar başında bölgeye gelen Ortodoks misyonerleri Evenkler arasında Hıristiyanlığı yaymaya başlamışlardır. Örnek olarak 1862 yılı kayıtları incelendiği zaman *Za-Baykal* bölgesinde 9480 Evenk vaftiz edilmiştir. Her ne kadar bölgede Ortodoks misyonerleri Hıristiyanlığı yaysalarda Evenkler Hıristiyanlığın yanında eski inançlarını da korumuşturlar.

Çarlık rejiminin 1822 yılında bölgede geliştirdiği idari reformu ile Evenkler yasa “*ustav inorodtsev*” kapsamında “*brodyaçih inorodtsev*” olarak sınıflandırılmışlardır. Yeni yasal değişmeler kapsamında farklı Evenk boyları içerisinde üç yıllığına temsilciler seçilmekte ve bu temsilciler kanalı ile Evenklerden veri toplamının yanında mahkeme gibi yasal temsilcilik gerçekleştirilmekte idi.

XIX yüzyılda ticaret Evenk toplumuna iyice girmiştir. Bunun sonucunda geleneksel toplumsal yapıda da değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişimden geleneksel Evenk ekonomisi zarar gördüğü gibi boy sistemi de bozulmaya başlamıştır.

Ticaretin Evenk toplumundaki etkisi ile Evenk toplumu içerisinde çok zengin, az zengin ve geyiğe sahip olmayan fakir olmak üzere farklı toplumsal zümreler belirlemeye başlamış.

Fakir guruplar başlıca avcılıkla uğraşmaktadırlar ve geyikleri olmadıkları için eskisi gibi geniş bir alanda yaşama imkânından yoksun kalmışlardır. Bu değişim sonucunda geçim sıkıntısı çekmeye başlayan yoksul Evenkler tüccarlardan kredi almaya başlamışlardır.

Az zengin olan guruplar fakirlere nispeten tayganın iç kısımlarına gidebiliyorlardı ama az geyiğe sahip olduklarından bu geyiklerini kaybetmeleri durumunda ise zengin ve büyük boyların hizmetine girmeye başladılar.

Ticaretin yanı sıra bölgede madencilik ve ulaştırma gibi farklı sektörlerde gelişmeye başladı. Örneğin Ohot Denizinden Yakut bölgelerine yeni yollar açılmaya başlandı ve geyiklerin kullanıldığı karavanların oluşması ile Evenkler bu sektörde çalışmaya başladı.

Tüm bu gelişmeler sonucunda Evenk toplumu içerisinde ücret karşılığı çalışma mevhumu gelişti.

Bu süreç içerisinde (*Girkutmar*) zayıf ailelerin bir araya geldikleri birlikler oluşmaya başlarken aynı zamanda ticaretten zengin olan ve artık değer olgusu ile tanışan Evenk zümreler lüks tüketim mallarına yöneldiler.

XIX. yüzyılda altın para ile tanışan Evenk toplumunun zengin bireyleri artık kendilerine odundan evler ve depolar yaptırmaktadırlar. Bu depolarda yazın ucuza almış oldukları kürkleri depolayıp kışın pahalıya sattıkları gibi yine ucuza temin ettikleri un, çay, tütün gibi ürünleri depolarda bekletip zaman içerisinde Evenklere pahalıya satıyorlardı.

Ticaretten zengin olan kesimler bir müddet sonra Çarlığın idari sisteminde de yer almaya başlamaları ile birlikte politik güçte kazanmaya başladılar.

Sonuç olarak, emeğin formunun değişmesi ile birlikte gerek geleneksel toplumsal örgütlenme ve yaşam tarzı gerekse geleneksel ekonomi değişmeye başladı.

Toplumsal yapı boy birliğinden “*obşina*” topluma doğru evirildi. Farklı boylar bir bölge içerisinde birlikte yaşamaya başladılar. Bu çerçevede boy içerisindeki

sosyal dayanışma olgusu kolektif işbirliği olarak topluluk içerisinde yeniden örgütlendi. Örneğin av veya balıkçılık gibi birlikte yapılan (kolektif) uğraşlar faaliyetin bitimi ile son bulmakta idi.

Bu çerçevede geleneksel iş bölümü korunmaya çalışılsa da kişi, özel mülkiyet kavramlarının yeniden yorumlandığı Evenk toplumunda toplumsal ilişkiler değişmeye başladı.

Toplumda bireyselleşmenin güçlenmesi ile birlikte tek ailelerin sayısı artmaya başladı ve büyük aileler arasındaki eski sıkı bağlar azalmaya başladı.

Her ne kadar bu değişiklikler yaşansa da boy bilinci korunmaya devam etti. Boy bilincinin korunması konusunda araştırmacılar farklı Evenk grupları arasındaki lehçe ve etnografik farkları söylemleri ile birlikte Çarlık idari sisteminin boy sistemi üzerine kurulmuş olması bir başka önemli etkidir.

Temel Kaynak

Teziç, M.C. (2014). Evenklerin Toplumsal ve Siyasal Dönüşümleri. *Siberian studies (SAD)*, 2(5), s. 75-96.

Yardımcı Kaynaklar

Atknine V (1997) The evenk' Language from the Yen'ses' to Sakhalin // Northern Minority Languages: Problems of Survival Senri Ethnological Studies (44) ss 109-121.

Narodı Sibiri, (1956) Pod Obşey Redaktsiey: S.P. Tolstova çelena – korrespondenta an SSSR, Narodı Mira Etnografiçeskiye oçerki, Moskva, Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, S 701-741.

Sirina A.A. (2012) Evenki i Evenı v sovremennom mire – Samoznaniye, prirodopl'zovaniye, mirovozzreniye, Moskva: İzdatel'skaya firma «Vostočnaya literatura».